

Att informera om farliga ämnen

Med tillstånd av det danska arbetsmiljöinstitutet, Danmark.

Inledning

Inför Europaveckan för hälsa och säkerhet i arbetet 2003 ger arbetsmiljöbyrån ut en serie faktablad om säkerhet och hälsa i arbetet med information om farliga ämnen. Effektiv information om riskerna för arbetstagarnas hälsa och hanteringen av dessa risker på arbetsplatsen är en gemensam utmaning för arbetsgivare, arbetstagare och deras företrädare. I detta faktablad redogörs för vad man bör tänka på för att nå ut med sitt budskap.

Lagstiftning

I EU:s föreskrifter om klassificering och märkning⁽¹⁾ fastställs ramarna för de skyldigheter som tillverkare av kemiska ämnen har. I föreskrifterna fastställs viktig information⁽²⁾ som skall tillhandahållas på ett standardiserat sätt i varningsmärkning, farosymboler och säkerhetsdatablad som är tillgängliga för användarna.

I direktivet om kemiska agenser⁽³⁾ anges att arbetsgivaren skall inhämta den ytterligare information som är nödvändig för riskbedömningen från leverantören eller andra lättillgängliga källor. Arbetsgivaren måste också informera och utbilda arbetstagarna och deras företrädare om

- de farliga egenskaperna i de kemiska agenser som hanteras,
- nivån, arten och varaktigheten av exponeringen och förhållandena vid arbete där sådana agenser förekommer,
- lämpliga försiktighetsåtgärder för att skydda sig själv och andra arbetstagare på arbetsplatsen,
- effekterna av de förebyggande åtgärder som har vidtagits eller skall vidtas,
- relevanta yrkeshygieniska gränsvärden eller biologiska gränsvärden, och

- slutsatser av tidigare utförda hälsokontroller och exponeringsbedömningar, om sådana finns tillgängliga.

Dessutom skall arbetsgivaren se till att arbetstagarna är medvetna om de förändringar som sker av dessa förhållanden.

För arbetstagare som löper risk att exponeras för cancerframkallande ämnen och mutagener⁽⁴⁾ eller för vissa biologiska agenser⁽⁵⁾ måste arbetsgivare föra register som inbegriper information om exponerings- och hälsokontroller. Arbetstagare måste få ta del av de uppgifter i registren som berör honom eller henne.

Dessa bestämmelser har införlivats i nationell lagstiftning. Medlemsstaterna har rätt att ytterligare skärpa arbetsmiljöbestämmelserna eftersom de motsvarande direktiven endast fastställer minimikrav.

Den övergripande målsättningen för EU:s framtida system för registrering, bedömning och godkännande av kemikalier (REACH) är att öka tillgången på nödvändig information om kemikaliers egenskaper, deras miljö- och hälsoeffekter, avsedd användning och försiktighetsåtgärder.

Vi rekommenderar därför starkt att du tar reda på hur det ligger till i särskilda nationella föreskrifter om användningen av farliga ämnen på arbetsplatsen.

Märkning av kemikalier

Om ett kemiskt ämne eller en kemisk produkt klassificeras som farlig måste tillverkaren eller importören förse förpackningen med ett varningsmärke med uppgift om minst följande:

- ämnets eller produktens namn eller handelsnamn samt namn på och adress till den person som ansvarar för att släppa ut den på marknaden,
- namnet/namnen på de farliga ämnen som legat till grund för klassificeringen som farligt ämne,
- EG-nummer för ämnen, t.ex. Einecs-numret⁽⁶⁾ eller Elincs-numret⁽⁷⁾,
- standardiserade uppgifter om farlighet, farosymboler⁽⁸⁾, riskbeteckningar (riskfraser, R-fraser⁽⁹⁾) och skyddsuppgifter (skyddsfraser, S-fraser⁽¹⁰⁾). Bestämmelser finns också för preparat som innehåller flera farliga ämnen som kräver flera symboler och riskfraser.

Farosymboler, riskfraser (R) och skyddsfraser (S) beskriver ämnets farliga egenskaper och försiktighetsåtgärder avseende det ämnet. Både R- och S-fraserna fastställs i Europeiska gemenskapens direktiv⁽¹¹⁾. De används vid märkning av förpackningarna och i säkerhetsdatablad för att varna och ge råd om användningen av farliga produkter och preparat. Riskfraser är standardiserade upplysningar om eventuella faror för hälsan och säkerheten vid normal hantering och användning av produkten, t.ex. R21 "Farligt vid hudkontakt". Skyddsfraser och kombinationer av dessa anger förebyggande åtgärder som bör vidtas, t.ex. S15 "Får inte utsättas för värme".

Vid användning på arbetsplatsen måste säkerhetsdatabladet innehålla omfattande och standardiserad information om hälsoeffekter, produktinnehåll, lämpliga skyddsåtgärder samt personlig skyddsutrustning.

⁽¹⁾ I t.ex. rådets direktiv 67/548/EEG av den 27 juni 1967 och senare ändringar av detta fastställs krav för testning, klassificering, förpackning och märkning av farliga ämnen; direktiv 1999/45/EG om klassificering, förpackning och märkning av farliga preparat.

⁽²⁾ Kommissionens direktiv 91/155/EEG av den 5 mars 1991 och ändringar av detta om införandet och den närmare utformningen av ett särskilt informationssystem avseende farliga preparat (beredningar) (säkerhetsdatablad).

⁽³⁾ Rådets direktiv 98/24/EG av den 7 april 1998 om skydd av arbetstagares hälsa och säkerhet mot risker som har samband med kemiska agenser i arbetet.

⁽⁴⁾ Rådets direktiv 90/394/EEG av den 28 juni 1990 om skydd för arbetstagare mot risker vid exponering för carcinogener i arbetet och ändringar av detta.

⁽⁵⁾ Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/54/EG av den 18 september 2000 om skydd för arbetstagare mot risker vid exponering för biologiska agenser i arbetet.

⁽⁶⁾ European Inventory of Existing Commercial Substances (EINECS), en förteckning över existerande, kommersiellt använda kemiska ämnen som innehåller 100 195 ämnen, se <http://ecb.jrc.it/new-chemicals>.

⁽⁷⁾ European List of New Chemical Substances (ELINCS), en förteckning över anmälda kemiska ämnen, se <http://ecb.jrc.it/new-chemicals>.

⁽⁸⁾ Se <http://www.ilo.org/public/english/protection/safework/cis/products/csc/dtash/symbols/index.htm>.

⁽⁹⁾ Se <http://www.ilo.org/public/english/protection/safework/cis/products/csc/dtash/riskphrs/index.htm>.

⁽¹⁰⁾ Se <http://www.ilo.org/public/english/protection/safework/cis/products/csc/dtash/sftyphrs/index.htm>.

⁽¹¹⁾ Kommissionens direktiv 2001/59/EG av den 6 augusti 2001 om anpassning till tekniska framsteg för tjugooättonde gången av rådets direktiv 67/548/EEG. Se http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&lg=sv&numdoc=32001L0059&model=guichett.

Säkerhetsdatablad (SDS)

Tillverkare och leverantörer av kemiska ämnen och produkter är skyldiga att förse yrkesmässiga användare med säkerhetsdatablad⁽¹²⁾ som innehåller information om ämnets egenskaper, om ämnet är hälso- och miljöfarligt, risker grundade på dess fysikaliska och kemiska egenskaper, förvaring, hantering, transport och avfallshantering, och vägledning till skydd för arbetstagarna, åtgärder vid brand, åtgärder vid spill/oavsiktliga utsläpp och åtgärder vid första hjälpen, allt efter behov. Säkerhetsdatablad skall i synnerhet göra det möjligt för arbetsgivaren att avgöra om farliga ämnen förekommer på arbetsplatsen och att bedöma eventuella risker för arbetstagarnas hälsa och säkerhet samt miljörisker som kan uppstå vid användningen. Arbetstagarna eller deras företrädare måste ha tillgång till säkerhetsdatablad.

Informationen i säkerhetsdatablad kan fungera som en utgångspunkt för att identifiera de risker som arbetstagarna exponeras för samt nödvändiga kontrollåtgärder. Trots detta kan tillverkaren inte förutse all potentiell användning. De skyddsåtgärder som rekommenderas i säkerhetsdatablad måste därför anpassas till de förhållanden som råder på arbetsplatsen.

Andra informationskällor

För vissa produkter, exempelvis läkemedel (t.ex. cellgifter) eller kosmetika (t.ex. hårvårdsprodukter), är inte leverantörerna skyldiga att tillhandahålla säkerhetsdatablad.

Även om det finns säkerhetsdatablad kanske det i vissa fall behövs ytterligare information. För att samla in den information som behövs för att kunna bedöma risker och vidta förebyggande åtgärder är det följaktligen nödvändigt att

- använda andra källor (teknisk dokumentation, användningsinstruktioner, tekniska och vetenskapliga referensdokument och tidsskrifter),
- fråga tillverkare och leverantörer,
- rådfråga företagshälsovården,
- be om råd från branschorganisationer och fackförbund,
- kontakta myndigheterna.

Biologiska agenser är klassificerade enligt deras hälsorisker. Det är klokt att granska nationell lagstiftning om hantering av biologiska agenser på arbetsplatsen, vilket bör inbegripa klassificeringslistor över farliga biologiska agenser (mikroorganismer och parasiter) i samband med risknivå, en grund för riskbedömning och förebyggande åtgärder vid användning av dessa ämnen.

Exempel på användbara informationssystem

Den interaktiva webbplatsen "COSHH essentials"⁽¹³⁾, som tillhandahålls av brittiska "Health and Safety Executive", har utformats för att på ett enkelt sätt ge småföretag vägledning steg-för-steg vid bedömning och kontroll av de farliga ämnen de använder på arbetsplatsen.

Ämnesdatabasen GESTIS⁽¹⁴⁾, som byggts upp av en tysk försäkringssammanslutning (Berufsgenossenschaften), tillhandahåller information om cirka 7 000 ämnen. Systemet är länkat till en exponeringsdatabas (DOK-MEGA)⁽¹⁵⁾ och en databas över säkerhetsdatablad (ISI)⁽¹⁶⁾ som tillhandahåller länkar till över 410 000 säkerhetsdatablad från 200 tillverkare. Dessutom är den kompletterad med en databas över förbrännings- och explosionsegenskaper (GESTIS-Dust-Ex)⁽¹⁷⁾ hos mer än 4 000 dammprov som omfattar de flesta industrisektorer.

"International Chemical Safety Cards" (ICSC)⁽¹⁸⁾, som har utvecklats genom ett samarbete mellan tre FN-organisationer – FN:s miljöprogram (UNEP), Internationella arbetsorganisationen (ILO) och Världshälsoorganisationen (WHO) inom ramen för samarbetet med Europeiska kommissionen – erbjuder information om över 1 200 ämnen. Ett ICSC-datablad sammanfattar allmän hälso- och säkerhetsinformation om kemikalier för användning på "fabriksgolvet" av arbetstagare och arbetsgivare. Databladet finns också tillgängliga på andra språk än engelska.

⁽¹²⁾ Se <http://europa.eu.int/comm/enterprise/chemicals/sds/sdsdir.htm>.

⁽¹³⁾ Se <http://www.coshh-essentials.org.uk>.

⁽¹⁴⁾ Se <http://www.hvbg.de/bia/gestis-database>.

⁽¹⁵⁾ Se <http://www.hvbg.de/d/bia/fac/mega/mega.htm>.

⁽¹⁶⁾ Se <http://www.hvbg.de/d/bia/fac/isi/isi.htm>.

⁽¹⁷⁾ Se <http://www.hvbg.de/d/bia/fac/exp/exp.htm>.

⁽¹⁸⁾ Se <http://www.ilo.org/public/english/protection/safework/cis/products/icsc>.

Ytterligare information

Flera exempel på värdefull information om hur man når ut med sitt budskap, samt andra faktablad i denna serie om farliga ämnen, finns även på <http://osha.eu.int/ew2003>. Webbplatsen uppdateras och utvecklas ständigt.

Internationella arbetsorganisationen (ILO) har sammanställt en instruktionsmodul för skyddskommittéer om kommunikationen mellan arbetstagare och arbetsgivare avseende hälso- och säkerhetsfrågor på arbetsplatsen, inbegripet exponering för kemiska risker på arbetsplatsen. Denna modul finns att få gratis på <http://www.itcilo.it/english/actrav/telearn/osh/com/comain.htm>

Checklista för information till arbetstagare

Känner du till

- ✓ resultatet av din arbetsgivares riskbedömning?
- ✓ vilka risker du utsätts för?
- ✓ hur dessa påverkar dig?
- ✓ vad du måste göra för att skydda dig själv och andra (dvs. hur du kan kontrollera riskerna)?
- ✓ hur du kan kontrollera och upptäcka att saker inte är som de skall, och till vem du skall rapportera eventuella problem?
- ✓ resultatet av eventuella exponerings- eller hälsokontroller?
- ✓ de försiktighetsåtgärder som skall vidtas med avseende på underhållsarbeten?
- ✓ första hjälpen och olycksfallsrutiner?

Checklista för bra kommunikation mellan arbetsgivaren och arbetstagarna

- ✓ Finns det en lista uppsatt vid varje arbetsplats över de farliga ämnen som används eller tillverkas?
- ✓ Är det lätt att få tag på ett säkerhetsdatablad för varje klassificerat farligt kemiskt ämne som används?
- ✓ Har informationen i säkerhetsdatabladet tagits med i arbetsanvisningar där de anställda erhåller praktisk information om hur de skall hantera ämnen i sina dagliga rutiner?
- ✓ Är varje behållare för ett farligt ämne (fat, flaskor, burkar, tankar osv.) märkt med produktens namn och lämplig varningstext som rör både de fysikaliska riskerna (t.ex. explosionsrisk) och hälsoriskerna?
- ✓ Har det gjorts en riskbedömning och har resultatet av denna förmedlats?
- ✓ Tillfrågas arbetstagarna regelbundet om eventuella hälso- och säkerhetsproblem?
- ✓ Har arbetstagarna fått all relevant information, anvisningar och utbildning om de farliga ämnen som finns på arbetsplatsen, inbegripet de försiktighetsåtgärder de bör vidta för att skydda sig själva och andra anställda?
- ✓ Vet alla anställda
 - ✓ hur de fullt ut och korrekt skall utnyttja de riskreducerande åtgärder som finns på plats?
 - ✓ vem de skall vända sig till för att rapportera om problem och brister i eventuella kontrollåtgärder?
 - ✓ vad de skall göra i händelse av en olycka, ett tillbud eller en nödsituation med farliga ämnen?